

4. Зінкевич О. Молода поезія в Україні 1960 – 1963 рр. і її розгром [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://museum.khpg.org/index.php?id=1457121207>.
5. Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського. Книга друга : 1941–1964. Київ : МПП «Інтел», 1993. 271 с.
6. Постанова ЦК КПУ про посилення цензури (1969 р.). *Історія України: хрестоматія* [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://history.vn.ua/book/xrestomatia/index.html>.
7. Роготченко О. Соціокультурне тло 1945 – 1960-х років радянської України як модель нищення вільної думки. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: Мистецтвознавство. Архітектура*. Харків : Вид-во ХДАДМ, 2015. № 3. С. 85–93.
8. Салига Т. «...В мільйонних митях життя як в одній...» (Іван Світличний без часових кордонів). *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 73. С. 11–27.
9. Шарова Т. Кость Гордієнко : нариси, публіцистика, епістолярій. Харків : Майдан, 2014. 144 с.
10. Шарова Т. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. 2018. №2. С. 28–30.
11. Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. Київ : АДФЕ-Україна, 2011. 1120 с.

Шарова Тетяна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного.

КРУПКА

Віктор

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ
СТАНОВЛЕННЯ ВОЛОДИМИРА
ЗАБАШТАНСЬКОГО В ПАРАДИГМІ
ЛІТЕРАТУРИ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА**

Анотація. У статті окреслено постать Володимира Забаштанського в контексті літературного шістдесятництва. Проаналізовано психологічний портрет наратора художнього тексту, яким стає нова людина, втілюючи максималістський ракурс світобачення і буттєвдтворення. Образ Забаштанського-кобзаря постає в індивідуальному й національному зрізі, крізь призму історичної пам'яті, ментального характеру, історичного духу.

Ключові слова: шістдесятництво, культурно-історичний хронотоп, неонародницькі тенденції, екзистенція, кобзарство.

Abstract. The article outlines the figure of Volodymyr Zabashtanskyi in the context of literary sixties. The psychological portrait of the narrator of the literary text, who becomes a new person, embodying the maximalist perspective of the worldview and physical reproduction, is analyzed. The image of the Zabashtansky-kobzar appears in an individual and national context, through the prism of historical memory, mental character, and historical spirit.

Key words: sixties, cultural-historical chronotope, neo-populist tendencies, existence, kobzarstvo.

Особистість і творчість Володимира Забаштанського тісно пов'язані із соціокультурним рухом шістдесятництва. Уже в перших його поетичних збірках з'являються світоглядні моделі та тематичні мотиви, жанрові різновиди і модифікації та стильові особливості, притаманні текстам представників цієї течії, які значною мірою вписуються в художню парадигму покоління.

Загалом поняття парадигми художньої культури вживається для позначення своєрідного функціонування літературного процесу в певний проміжок часу з його особливими характеристиками: темами, образами, станами свідомості, орієнтирами, критеріями художності тощо, причому вважається, що твори, які належать до однієї парадигми, можуть бути неподібними один до одного. Для інтерпретації еволюціонування художньої творчості В. Забаштанського має особливу вагу те, що впродовж десятиліть названі компоненти художнього світу не згасають, а вияскравлюються, реалізуються вповні. Шістдесятництво, назване О. Пахльовською духовним рухом опору підрежимної України [2, с. 65–85], було також непересічним мистецьким явищем в історії вітчизняної культури. Загальними його рисами стали свобода творчості, свідоме звільнення письменника від влади псевдонародної ідеології, проголошення пріоритетів гуманістичної аксіології, актуалізація національного самоствердження, естетизація буття, прагнення духовного очищення суспільства.

Мета статті – окреслити постать Володимира Забаштанського в синхронному і діахронному зрізі шістдесятництва, з'ясувати його світоглядно-творчу самобутність й оригінальність.

Інтелігенція 60-х років фактично «проявила» історичний конфлікт між людиною і владою, оскільки в Радянському Союзі в післясталінські часи, що не були вільні від зазіхання на живу думку, національну самобутність мистецтв, психологічна специфіка шістдесятництва утверджувала право на індивідуальність точки зору художника на світ, відтак захист онтологічної самобутності протиставив безмежність думки категорично єдиним цінностям, не маючи у цей же час права їх відкинути. Людина в текстах шістдесятників поставала справді суб'єктом, усвідомлювала сенс буття, прагнучи щиро вірити, любити, ненавидіти. Поряд з цим індивідуум не піддався на провокативно пропоновані кліше поведінки, продиктовані страхом. У країні, що жила в межах прокрустового ложа міфологем, щирість громадянської позиції навіть у межах літературного дискурсу була неабияким героїзмом.

До шістдесятників належать Василь Симоненко, Ліна Костенко, Іван Драч, Микола Вінграновський, Борис Олійник, Василь Стус у поезії, Григор Тютюнник, Євген Гуцало, Володимир Дрозд, Валерій Шевчук у прозі; до них відносять і Дмитра Павличка та Юрія Мушкетика. До цієї ж когорти згодом долучилися Микола Сингаївський, Володимир Лучук, Микола Сом, Роман Лубківський, Борис Нечерда, Віктор Корж, Ігор Калинець та ін. Ідейно і психологічно письменників цієї генерації від початку зародження їхньої творчості підтримували Максим Рильський, Павло Тичина, Микола Бажан, Олесь Гончар та ін., які теж ще творили в той час, віддаючи перевагу вираженню в поезії філософського осмислення життя, – мотиви, що зазвучали в поезії та прозі третього покоління.

Поетапність становлення психологічного портрету митця-шістдесятника загалом має такі процесуальні характеристики: спочатку він критикує лише деякі явища, особливо його обурює загальна русифікація культури, панування чиновництва, атмосфера доносів, згодом виростає до повного відкидання комуністичної ідеї та відмовляється втілювати її в життя. Тому типологічно шістдесятниками

були і рішучі борці з режимом, репресовані або фізично знищені. До них належали В. Стус, І. Світличний, А. Горська та ін. Поряд із цими політичними та культурними діячами постали митці, моральний вибір яких призвів до т.зв. «внутрішньої еміграції», що не нівелює їхніх заслуг на терені художнього слова та його наукового осмислення: Ліна Костенко, Валерій Шевчук, Михайлина Коцюбинська та інші. Письменники та літературознавці, що відбрунькувались від цього покоління, створивши власні школи або ж реалізувавши характерологічні ідіостилі (М. Жулинський, Т. Салига, Г. Штонь, І. Малкович, І. Калинець, В. Осипчук, В. Медвідь, Т. Мельничук), стали гідними репрезентантами шістдесятників у подальші десятиліття.

Наратором художнього тексту стає нова людина, втілюючи максималістський ракурс світобачення і буттєвідтворення. У літературі з'являється нове розуміння екзистенції, притаманне шістдесятникам – особистісне, а відтак і якісно оновлене, що відкриває неповторність кожного аспекту буття людини, незалежно від його індивідуальної соціальної позиції – селянин, митець, науковець, інженер. Вони здатні вибудувати принципово відмінну систему цінностей, нове осмислення національного історичного досвіду, як не парадоксально, будучи породженням тієї ж тоталітарної системи. Шістдесятники виховувалися у цій же країні, що й громадяни з принципово іншими переконаннями, відчуваючи безпосередній вплив середовища, усвідомлюючи його недосконалість, а дехто – навіть безперспективність. Переважна більшість з них свідомо стали жертвами загальновідомих ідеологічних штампів, які потім щиро відкидали, тому не варто звинувачувати їх у зраді чи притосованстві.

На початку нетривалого періоду відлиги оманливе оновлення духовного життя подарувало соціуму хоча б часткову правду, і шістдесятники відкрили для неї свої творчі світи, реалізуючи істинну мужність. Недарма Є. Сверстюк писав про прометеїзм як про питому якість шістдесятників, назвавши їх тими, яким засвітилась істина і які вже не захотіли зректися чи відступитися від украденого світла [3, с. 128]. У культурному житті України з'явилася плеяда молодих обдарувань, які здійснили реальні звершення в найрізноманітніших духовних сферах: літературі, кіно, живописі, науці.

Здавалося б, політологічним парадоксом залишається проблема, чому одних шістдесятників фізично знищували, а інших підносили на ідеологічні прапори, як, зокрема, В. Забаштанського, який фактично був проголошений новим Павкою Корчагіним. Поезія цього покоління посідала особливе місце в літературному процесі тогочасної української культури, вона була домінантним ідейно-естетичним носієм соціального протесту та незгоди з офіційними постулатами.

Основним механізмом керування суспільною думкою був страх, і на протистоянні йому шістдесятники вибудували власну ідеологію. Емоційно нестабільні представники з їхнього кола не були повністю позбавлені почуття страху, але не дозволяли йому панувати над собою. Вражене суспільство не завжди адекватно реагувало на сміливі новації у роздумах і творчості, які могли видатися лише психоаналітичною зміною поколінь. Нечисленних творців, які прагнули висловити оригінальне слово, не лише образне слово, а слово, що реформувало б суспільне життя, не чекала схвальна реакція громадськості, погляди на свідоме новаторство молодих митців були різними. Культурно-політичний рух, що виник з невизнання догм соціалістичного реалізму і його наслідків – відсутності художності у тогочасному мистецтві, розвивався у напрямі боротьби з режимом. Політична позиція шістдесятників стала прямим продовженням їхньої естетичної програми, прагненням гармонії думки й почуття, відтак, гармонії в суспільстві. Далеко не всі світоглядні та художні доміанти цього руху повноцінно функціонували в поезії В. Забаштанського, проте можна з певністю стверджувати, що у переконаннях він прагнув до жертвовного служіння Вітчизні, встановлення гармонії між особистістю й суспільством, також був носієм романтичних рис – йому притаманні поєднання мужності і відчаю, самотності і відчуття спільноти.

Власне, творча особистість не мислиться поза приналежністю до конкретного покоління – творця літературного процесу та філософського осмислення буття. Щоб розкрити феномен мистецького обдарування В. Забаштанського, варто звернутися передусім до найважливіших періодів його біографії, що обумовлювали літературне зростання майбутнього поета.

Народився Володимир Забаштанський в селищі Браїлів Жмеринського району Вінницької області в родині бутолома-каменяра у 1940 р. Через матеріальну скруту до школи пішов у дев'ять років. Рано почав трудовий шлях: закінчивши сім класів місцевої школи, працював у радгоспі, кар'єрі, а згодом їде на Донбас. Через юний вік у шахтах йому працювати не дозволили, тому вступив до Макіївського будівельного училища, де навчався на маляра-штукатура. Приїхавши додому у відпустку, хлопець потрапив у скрутну ситуацію: внаслідок нещасного випадку він втратив руки і зір. Юнака відправили до Київського інституту ортопедії й травматології, де він пройшов курс стаціонарного лікування. Саме тут він познайомився з поетом-фронтовиком Євгеном Кравченком та його найближчими друзями, під впливом яких почав серйозно писати вірші.

Перша поетична спроба (поезія «Щоб мирні ранки уставали») була опублікована у 1961 році. Цю дату вважають початком творчої діяльності Володимира Забаштанського. Людмила Тарнашинська у розвідці «Пафос стоїцизму» відзначає, що, «прийшовши в літературу в благословенні й обнадійливі шістдесяті (1961-го надрукував перші вірші), В. Забаштанський у потужному, вивільненому від ідеологічних пут та образно-стильових штамів річищі неоромантичних почувань і художніх пошуків поетів-шістдесятників віднаходить власну поетичну течію, яка дедалі більше виносить його з абстрактних чинників на плесо жорсткої адресної конкретики» [4, с. 8].

Як повноцінний учасник літературного процесу, В. Забаштанський не відразу вписався у річище мистецького життя. Його письменницьке учнівство тривало майже десятиліття, припавши на час навчання молодого поета у Київському державному університеті імені Т.Г. Шевченка. Цей період біографії позначений викристалізуванням поетичного дару, коли до мистецьких здібностей особистості приєдналися здобуті наполегливою самоосвітою світоглядні та інтелектуальні компоненти, без яких неможливо уявити собі творчість В. Забаштанського.

Найбільший вплив на його творчість справили такі лідери культурно-політичного життя України, як Ліна Костенко, Василь Симоненко, Дмитро Павличко, Іван Драч, Борис Олійник, Микола

Вінграновський, чия творчість була позначена оновленням художніх форм, пафосом романтизованого гуманізму, пожвавленням неонародницьких тенденцій та усвідомленням тягlosti національних цінностей. Про бурхливі колізії цих років В. Забаштанський писав: «Я пам'ятав недруковані вірші Василя Симоненка, Івана Драча, Бориса Олійника, не кажучи про Дмитра Павличка і Ліну Костенко, а один рядок Миколи Вінграновського, як огненна стріла, пронизав наші душі і всю атмосферу тих літ. Відомо, що тоді всі митці і письменники мали бути слугами народу. Микола Вінграновський перший не згодився з цим: «Я не слуга, я – син свого народу» [1, с. 3].

В. Забаштанський як особистість, що синхронно зреалізувала мистецьку діяльність і сформовані громадянські переконання, пройшов складний шлях самоідентифікації, самореалізації, набуття статусу автентичного, затребуваного суспільним загалом, художника слова. Самобутність його творчого доробку обумовлена кількома чинниками: цілісністю характеру (своєрідністю внутрішнього світу, поліфункціональністю внутрішньої біографії), перипетіями драматичної долі та активністю реакцій на колізії соціального життя. Синтез цих факторів виявляє мистецькі чинники, які відіграють домінуючу роль у становленні творчої особистості поета.

Беззаперечно, що непересічність В. Забаштанського як людини, митця, громадянина лежить у двох взаємозалежних площинах, двох домінуючих аспектах: індивідуальному та національному. Психологічний портрет поета синтезує ці два рівні, розкривається крізь призму долі, моделюється екзистенційним аспектом фатуму. Безглузда трагедія на порозі вісімнадцятиріччя призвела до раптового виникнення нової реальності, що в свою чергу заклала систему кодів у становлення та розвиток його творчого обдарування. Упродовж десятиліть поет витворював такий життєтворчий автопсихоконструкт, основними рисами якого стали непоко́ра долі, унікальна сила волі, бажання стати не просто повноправним, а й корисним громадянином суспільства, тобто зреалізуватись у всіх можливих особистісних аспектах.

Образ В. Забаштанського як поета-співця можна розглядати в діяхронному вимірі культурно-історичного хронотопу з притаманними

для нього міфологічними аспектами, що відіграють якщо й не головну, то досить вагомую роль. Парадокс у тому, що трагедія певним чином спричинила розкриття літературних здібностей юнака, які могли й не проявитись поза цією ситуацією. Творчість митця стала наслідком його особистісних самоздійснення та життєствердження, чітко окреслила життєві пріоритети та мистецькі уподобання, акумульовані у «сонячні пісні» (В. Забаштанський). Небезпідставно дослідники називають його поетом-співцем кобзарського чину, оскільки, за словами Б. Хоменка, він «по суті прийняв естафету лицарів народного духу – кобзарів <...>, котрі своєю музою в найтяжчі для України часи надихали її синів на священну боротьбу за волю і незалежність рідного краю» [5, с. 41].

Коли про В. Забаштанського говорять як про поета кобзарської долі, то мають на увазі в першу чергу його травми, фізичні вади. Справді, певні алузії виникають мимовільно: переважна більшість мандрівних поетів-співців України приходила до кобзи, підірвавши здоров'я, найчастіше – втративши зір. Особливе місце серед кобзарства займали сліпі воїни, що втратили зір у боях чи полоні, та незалежно від долі, всі вони служили народові України, його пам'яті та славі. У творах кобзарів домінувала історико-патріотична тематика, хоча вони не залишали без уваги інших жанрів, тому палітра мотивів у них була значно розмаїтішою, ніж в їхніх побратимів з інших країн. Знову ж таки можна говорити про В. Забаштанського як про своєрідного спадкоємця українських кобзарів, які були об'єднуючою генетичною ланкою між різними поколіннями українського народу, цементували національну пам'ять, і, таким чином, давали українству можливість відчутти своє генетичне Я, ментальний характер, історичний дух. Проте активізація діяльності народних поетів-співців спостерігається тоді, коли в суспільстві виникає потреба осмислення нової політичної та особистісно-світоглядної ситуації, а відтак її мистецького відтворення, – така історична ситуація склалася і в 60-90-х рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Забаштанський В. Я бачив те, про що писав Кобзар : [уривок з майбут. кн. «Тарас Шевченко у моєму житті»]. *Літературна Україна*. 2002. 28 листопада. С. 3.

2. Пахльовська О. Українські шістдесятники : філософія бунту. *Сучасність*. 2000. № 4. С. 65–85.
3. Сверсток Є. На святі надій : вибране. Упоряд. В. Андрієвська, Р. Липа. Київ : Наша Віра, 1999. 784 с.
4. Тарнашинська Л. Пафос стоїцизму : [про кн. «Свічкою слова» (Вінниця, 2000) Володимира Забаштанського]. *Слово і час*. 2000. № 12. С. 7–10.
5. Хоменко Б. Володимир Омелянович Забаштанський: до 60-річчя від дня народження. *Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2000 р.* Вінниця, 1999. С. 40–43.

Крупка Віктор Петрович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

**ЛУЩІЙ
Світлана**

**ШІСТДЕСЯТНИЦТВО І
ШІСТДЕСЯТНИКИ В
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ
ПРАЦЯХ І РАДІОБЕСІДАХ
ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА**

Анотація. У статті проаналізовано літературознавчі студії Ю. Лавріненка, присвячені шістдесятникам. Розглянуто його маловідомі дослідження про молодих письменників материкової України. Залучено тексти радіопередач, підготовлені вченим для радіо «Свобода». У роботі введено в науковий обіг невідомі архівні джерела з особового фонду Ю. Лавріненка. У статтях та радіопередачах критика діаспори шістдесятництво постає як історико-літературний та культурний феномен, підне продовження кращих традицій «розстріляного відродження».

Ключові слова: шістдесятники, Ю. Лавріненко, статті, радіопередачі, покоління.

Abstract. The article analyzes the literary studies of Yu. Lavrinenko, dedicated to the sixties. His little-known research on young writers of mainland Ukraine is considered. The texts of radio broadcasts prepared by a scientist for Radio «Svoboda» have been included.

The work introduces unknown archival sources from the personal fund of Yu. Lavrinenko into scientific circulation. In articles and radio broadcasts, diaspora critic present the sixties as a historical, literary and cultural phenomenon, a worthy continuation of the best traditions of the «shot revival».